
Innovació docent per a l'abordatge de les violències masclistes en universitats

Innovation in teaching to address gender-based violence in universities

Patricia Victòria Martínez i Àlvarez ^a

^a Universitat de Barcelona (Barcelona).

A/e: pvmartinez@ub.edu

Data de recepció de l'article: 15 de febrer de 2021

Data d'acceptació de l'article: 19 d'abril de 2021

Data de publicació de l'article: 29 de març de 2022

DOI: <https://doi.org/10.2436/20.3007.01.174>

Resum

Aquest article recull el plantejament i les accions d'un projecte d'innovació docent en el qual participen universitats de contextos geogràfics i culturals diferents. Les docents implicades en el projecte reconeixen un marc institucional, en tots els casos, patriarcal, i acumulen l'experiència de treballar en àmbits tan diferents com la història, la literatura, la sociologia i la física, des de pràctiques docents i continguts feministes. Aquest projecte crea els espais docents perquè les alumnes puguin identificar dita experiència i detectar-ne alhora la utilitat per a abordar diferents expressions de violències masclistes, dins i fora de la universitat.

El propòsit del projecte és aprofundir en continguts amb els quals es treballa en aules universitàries, dins àrees de coneixement diverses; en l'anàlisi d'allò que succeeix en espais en els quals es desenvolupa la relació d'aprenentatge, i en les formes de participació de l'alumnat, a fi de poder analitzar, conjuntament, les manifestacions de violència masclista en cadascun d'aquests

aspectes i poder, així, sistematitzar pràctiques i continguts que contribueixin a la detecció i a l'empoderament.

Paraules clau

Innovació docent, violència institucional, revictimització, continguts patriarcals, feminismes, violència masclista.

Abstract

This paper presents the approach to and the process of carrying out a project on educational innovation in which universities set in different geographical and cultural contexts are participating. The teachers involved in the project recognise the existence of what is in all cases a patriarchal institutional framework, and amass the experience of working in such diverse fields as history, literature, sociology and physics, with the application of feminist teaching practices and contents. This project creates educational spaces that allow students to identify this experience and to detect its utility in broaching the various expressions of sexist violence in and out of the university.

The aim of the project is to further develop the contents studied in different fields of knowledge at universities, to analyse what happens in the spaces in which the learning relationship unfolds, and to study in greater depth the various forms of participation of students in order to be able to analyse jointly the manifestations of sexist violence in all of these aspects and to systematise in this way the practices and contents that contribute to the necessary detection and empowerment.

Keywords

Teaching innovation, institutional violence, revictimization, patriarchal contents, feminisms, gender-based violence.

1. Introducció

El projecte «Sensibilització per a l'abordatge de les violències masclistes des de l'àmbit universitari amb eines feministes per a la innovació i la millora de la qualitat docent» planteja l'objectiu de desenvolupar experiències que facilitin la sensibilització, la detecció i l'empoderament envers les diferents expressions de les violències masclistes. Aquestes experiències d'innovació seran elaborades per a convertir-se en eines docents, aplicables en altres àrees de coneixement, i els seus resultats es transferiran al professorat del grau en estudis socioculturals de gènere de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) al llarg del pròxim curs (2022-2023).

A partir del treball conjunt amb l'alumnat, a propòsit de conceptes i teories clau en cadascuna de les matèries (història, sociologia, literatura i física), en àmbits docents en els quals es prioritza la cocreació de coneixement i la participació activa de l'alumnat en sales de videoconferència i aules amb subgrups classe, i en experiències de transferència de coneixement en entorns d'APS (Aprentatge i Servei), l'alumnat desenvolupa competències per a: a) una millor identificació de les expressions de violència masclista; b) una visió més crítica de les experiències de socialització en entorns digitals, i c) una capacitat de detecció més àgil de formes de revictimització i de violència institucional, àmbits que recull ja en l'actualitat la Llei 17/2020 a Catalunya.

El projecte es desenvolupa en dues universitats del sistema universitari català, una del País Basc i dues universitats llatinoamericanes del Perú.

2. Context: on som i fins on arribem amb innovació docent feminista i alumnes actives

L'originalitat d'aquest projecte rau en el treball actiu de l'alumnat amb i sobre els conceptes i teories que són matèria d'estudi a l'aula, mitjançant l'ús d'eines feministes. Aquesta participació activa succeeix en entorns docents en els quals l'alumnat és protagonista del procés d'aprenentatge, desenvolupa empoderament en la interpretació i l'anàlisi dels continguts, i també en l'anàlisi de les característiques i les dinàmiques amb què se sol desenvolupar el procés d'aprenentatge mateix: «en conseqüència, la transversalització de la perspectiva de gènere dins la docència universitària remet a l'anàlisi integral de la manera en què dissenyem el procés d'ensenyament aprenentatge de les nostres assignatures a fi de planificar actuacions dirigides a ometre possibles biaixos de gènere en cadascun dels seus elements» (Rodríguez i Gil, 2021, p. 25).

L'impuls de processos d'aprenentatge en què l'estudiant aborda continguts i la pràctica educativa mateixa té a veure amb l'epistemologia feminista, que «mira de trencar la distinció entre subjecte i objecte i el realisme ontològic que postula l'existència d'una realitat objectiva» [Traducció de l'autora] (Mena et al., 2019, p. 584), i s'inspira, alhora, en les propostes feministes decolonials que «en les seves lluites han mantingut com a constant en les seves experiències i des de diversos llocs una pràctica pedagògica expressada en la relació entre el fer i el pensar i l'articulació entre teoria i praxi» [Traducció de l'autora] (Villarroel, 2019, p. 115).

Aquest projecte es guia per l'ODS 5 perquè «contribueix a aconseguir la igualtat de gènere tot desplegant mesures que ajudin a posar fi a pràctiques nocives per a les dones, a erradicar les violències masclistes en diverses de les seves expressions i a empoderar joves i dones per a superar barreres socials per a assolir aquests objectius»¹ [Traducció de l'autora] (Resolució REU/2740/2021. El plantejament és que si l'alumnat desenvolupa una mirada feminista crítica entorn del procés d'aprenentatge, dels continguts per a l'aprenentatge i del mitjà presencial i virtual en què es desenvolupa la socialització per a aquest aprenentatge, s'empodera amb eines transferibles a altres àmbits de la realitat institucional, social, cultural i personal amb les quals pot identificar diverses expressions de les violències masclistes. Un dels aspectes més dramàtics en

l'abordatge i en la intervenció en les violències masclistes és la dificultat que suposa la seva normalització, acceptació i invisibilització social. Per això l'aula universitària, on interactuen persones que treballen amb conceptes i amb teories, dins el marc d'una institució, i dins el context de relacions d'ensenyament, resulta un escenari privilegiat per a cooperar a l'erradicació de les violències masclistes si l'alumnat es dota d'eines amb les quals pugui analitzar críticament tot aquest procés, que és constitutiu, a més, per com han estat normalitzades les relacions de poder masclista en àmbits de coneixement, de la cultura patriarcal. En aquest sentit, «el projecte promou la reflexió entorn de com l'agenda de la recerca i els paradigmes que la sostenen han expulsat les experiències i sabers de les dones de la universitat» [Traducció de l'autora] (Donoso *et al.*, 2014, p.163). És important destacar, a més, tot l'aprenentatge que s'ha desenvolupat en els darrers anys en relació amb la presència d'homes i de dones en àmbits digitals: les aules virtuals, les maneres de participar-hi, ens han proveït d'experiències que podem traslladar a l'àmbit de les xarxes socials, abordant les violències digitals.

Tanmateix, i a l'empara de la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva entre dones i homes, aquest projecte s'emmarca dins el mandat que recau sobre les universitats quant a incloure una sèrie de mesures encaminades a garantir la igualtat en tots els àmbits de coneixement i apunta a la prevenció de qualsevol tipus de discriminació i formes de violència masclista. El projecte posa el focus en la pràctica docent i en els continguts dels programes docents per a poder assolir el compliment d'aquest mandat, tot superant ja el repte d'omplir els continguts amb més dones, i centrant-se a treballar les competències per a la crítica de tots aquells elements que formen part del procés d'aprenentatge universitari, aquells que estan buits de diversitat, de diferències. Tenint en compte que, tal com assenyala la Llei de 2015, la violència de gènere està present en tots els àmbits de la societat, inclosa la universitat i les entitats de recerca, i que hem de poder ressaltar com això afecta directament el rendiment de la docència i de la investigació, com afecta els resultats de l'aprenentatge servei, i com afecta la pròpia vida personal (incloent-hi la salut i el benestar) i professional de les víctimes; tenint en compte tot això, aquest projecte genera espais d'aprenentatge participat que promouen la possibilitat de l'autoreconeixement de les estudiants i els estudiants, i promou també que això faciliti que puguin detectar pràctiques masclistes en el professorat i en el tractament d'altres matèries.

Atenent, a més, la revisió que el Parlament de Catalunya ha fet recentment de la Llei 5/2008, tot ampliant el concepte de «violència masclista» a l'àmbit de la revictimització, de la violència institucional i de les violències digitals (17/2020), aquest projecte posa atenció en com els continguts docents poden revictimitzar les dones i posa en evidència que la relació d'aprenentatge és un àmbit dins el qual es pot preveure la violència institucional.

Finalment, ens emmarquem en els eixos 1, 2 i 5 del Pacte d'Estat contra la Violència de Gènere: contribuïm als objectius del Pacte perquè la millora de la qualitat docent innovant des de l'abordatge feminista de conceptes i teories permet la detecció del seu possible contingut invisibilitzador, i perquè el desenvolupament de pràctiques docents que fomenten la participació activa de l'alumnat en *primera persona*, posa en evidència

relacions tradicionals de poder patriarcal a l'aula (Mena et al., 2019, p. 586) en tant que reforcen un «saber oficial parcial i, per tant, acientífic» (Donoso i Velasco, 2013, p. 75).

3. Proposta de la intervenció o experiència

Tal com indica la Llei integral contra la violència de gènere (1/2004, del 28 de desembre), i a partir de l'obligatòria incorporació de la perspectiva de gènere en la docència com a indicador del desplegament de les polítiques d'igualtat en l'àmbit acadèmic, en aquest projecte treballarem amb les eines de la transversalitat (marc institucional, pràctica docent, continguts i entorn d'aprenentatge), de la interseccionalitat (incorporant, a més, eixos que tenen a veure amb discriminacions en l'accés a la universitat, així com en les condicions acadèmiques o laborals dins la universitat) i de la multidisciplinarietat (fem servir una mostra dispar de disciplines que ens apropa a la complexitat de les realitats en què es donen les violències, més enllà de condicions, edats, contextos, etc.). Ampliem, doncs, allò a què obliga la Llei 5/2008 pel que fa a assegurar que, en el marc dels currículums de les disciplines universitàries relacionades amb l'abordatge legislatiu, jurídic o social de les violències, s'incorporin continguts formatius específics. Ens movem, a més, en un marc en què «innovar en projectes docents que impliquen operar amb competències transversals és un repte addicional i quan aquest implica el desenvolupament de la perspectiva de gènere en el conjunt del procés d'ensenyament aprenentatge, el projecte d'innovació és addicionalment transformador per a la política d'estudis de la mateixa institució. El 60% de les universitats desenvolupa projectes d'innovació docent però cap universitat, excepte la UAB, reconeix les iniciatives docents que promouen la consideració de la perspectiva de gènere» (Rodríguez i Gil, 2021, p. 39).

Des de cadascuna de les àrees de coneixement participants en el projecte (història, sociologia, literatura i física), i en el marc d'assignatures que es desenvolupen entre juny del 2021 (inici de l'any acadèmic a l'Amèrica llatina, final del segon quadrimestre a Catalunya) i juny del 2022, les docents de cada centre universitari impulsen amb els seus grups classe:

- Metodologia docent activa: que, seguint la proposta de Bell Hooks (2003), està guiada per una «pedagogia compromesa» que convida l'alumnat, pel protagonisme que pren en el procés d'aprenentatge tot resolent reptes conceptuals, teòrics, socials i culturals, a desenvolupar una visió crítica del món i a desmuntar el paradigma que el coneixement es transmet jeràrquicament. Aquesta metodologia facilita el qüestionament d'estereotips en la construcció de paradigmes patriarcal en les ciències socials i humanes. Dins l'àrea de coneixement d'història, per exemple, hem pogut abordar el perquè del tòpic de la inexistència de dones en àmbits com la política, l'economia, etc., tot partint d'explicacions que situen les alumnes en primera persona en la història actual, a fi de poder analitzar com ha estat la historiografia la que ha invisibilitzat les dones, i no la història pròpiament dita. Fomentar l'anàlisi de la història pròpia com a subjecte que crea i actua en diferents dimensions de la realitat facilita l'abordatge dels relats historiogràfics i memorialistes que han expulsat les dones tradicionalment. El treball de conceptes com *gènere* en primera persona ha facilitat també una comprensió més àmplia per part de l'alumnat per abordar-los com a eines per a pensar la realitat. Preguntes com

«què tinc a veure jo amb el gènere?» permeten identificar la pretesa desvinculació dels nois respecte de la reproducció de mandats de gènere, però permeten alhora identificar de quina manera es manifesten aquests en vides que coneixem: les pròpies. El marc teòric i conceptual, doncs, aterra en la realitat que més coneixem perquè és la nostra. Detectem que és important, en aquesta dinàmica, que la docent es posi en primera persona en el desenvolupament dels continguts de les diferents matèries: l'abordatge dels conceptes *gènere*, *sexe*, *patriarcat*, *desigualtat*, etc., són més fàcils de treballar per part de l'alumnat si la docent els explica en primera persona i si els explica, a més, en la realitat del carrer, de l'aula, de la institució universitària, etc. Els conceptes, doncs, passen de ser quelcom objectiu a quelcom de mida humana, i les i els alumnes desenvolupen amb més comoditat el repte de mirar de copsar-ne el sentit, de manera participativa a classe. Val a dir que en els processos participatius cal comptar i escoltar els silencis de les estudiants enfront de la més sistemàtica tendència dels estudiants a prendre la paraula. La dinàmica de la metodologia docent activa entre subjectes (estudiants i docent) permet identificar aquelles formes de violència, en la quotidianitat, que invisibilitzen, que donen per descomptat les dones, que les eliminen dels conceptes i mirades amb què interpretem què passa dins la realitat, i que les silencien. És important interpretar els silencis de les alumnes a les classes, les formes de participació diversa i de vegades desigualitària entre nois i noies a l'aula, i com tots aquests aspectes tenen a veure amb realitats que tenen lloc en altres àmbits de socialització, que no són la universitat, però pels quals transcorre també la vida de l'alumnat.

- Desenvolupament de competències digitals: des del plantejament que la innovació va molt més enllà de la digitalització, els grups aprofiten el repte actual de la docència i del treball en línia (sobretot en les universitats llatinoamericanes, i en les altres fins l'acabament del curs passat), que es desenvolupen dins espais amb poca amabilitat per al llenguatge corporal i per a la participació empàtica i dialògica, per a transformar dinàmiques d'ús d'aquests espais i per a incorporar-hi estratègies de participació i de cocreació que facilitin el desenvolupament d'eines per a la detecció de formes de violència en altres espais digitals com les xarxes socials. Aquest desenvolupament competencial està guiat per la idea que «la pedagogia feminista s'interessa per què s'ensenya, com, i per la naturalesa mateixa del coneixement» [Traducció de l'autora] (Colás i Jiménez, 2006, p.422), i pel convenciment que cal que tingui en compte com a imprescindible, en el desenvolupament de competències per a l'aprenentatge, «què hi ha i què hi intervé, quines mediacions hi ha per a l'aprenentatge, i com s'impulsa la corresponsabilització amb estudiants per a la construcció del coneixement, que ha de ser col·lectiva» (Ochoa, 2008, p. 14). En el context peruà la docència se segueix fent exclusivament en línia, mentre que en els contextos de Barcelona i del País Basc acumulem l'experiència de la virtualitat, de la semipresencialitat i de la presencialitat al cent per cent: vol dir, això, que en els casos català i basc hem fet servir què passava a les aules virtuals en temps de confinaments, i què passa actualment a l'aula virtual com a espai de treball paral·lel a l'aula presencial. En tots els casos el projecte es concentra a abordar la comparació entre l'aula virtual (on no apareix la imatge si no es vol, on no hi ha concepció de presència, etc.) amb allò que succeeix en àmbits de xarxes socials, on les formes de socialització són diferents entre nois i noies, especialment quan es produeixen

assetjaments i altres manifestacions de violències masclistes. Així, com treballem a l'aula i com establim la relació d'aprenentatge entre estudiants, i entre estudiants i docent, es converteix en un conjunt de fets susceptibles d'anàlisi i de facilitar-nos coneixement sobre què succeeix, en primera persona, en espais d'interacció a les xarxes socials. En aquesta mateixa línia, en un dels grups, la docent ha pogut mostrar un exemple de correu electrònic rebut, d'un estudiant adult, en què es detecta un cas de explicació masculina condescendent (*mansplaining*): el fet de posar-se en primera persona, la docent, també facilita la circulació de relats sobre altres experiències de masclisme patides per alumnes.

Acció tutorial: el mètode de la docència activa implica, en aquest projecte, la facilitació d'un major nombre d'espais subgrupals i tutorials en els quals es pot garantir una participació diversificada en els processos de cocreació del coneixement i d'aprenentatge. Aquesta acció posa molt d'èmfasi a no reproduir el que Gargallo identifica com «los currículos ocultos reprograman estereotipos y tabúes acerca de lo que pueden y deben hacer hombres y mujeres. En las prácticas docentes se manifiestan en omisiones, períodos de atención, reforzamientos y otras distinciones, donde se estimulan la participación, liderazgo y aprendizaje de los hombres y la actitud pasiva de las mujeres» (2008, p. 17).

En aquest cas es privilegia l'acció tutorial com a espai d'autorepresentació per a l'alumne i per a l'alumna: manifesten quins són els seus interessos, per què, quins recursos tenen per a convertir-los en temes de treball per a diferents matèries o per a treballs de finals d'estudis. A partir de la detecció dels temes d'interès, a l'aula, la matèria usa els diferents interessos com a exemples, de manera que s'emfatitza la idea de la cocreació dels continguts. En el cas de les aules d'història s'ha creat un espai virtual en què cadascú trameta un «jo m'identifico» amb qualsevol persona del passat. Defugim de plantejar-ho en termes de «personatge» a fi de no mitificar i sobrehumanitzar experiències, però el resultat és que la major part dels estudiants s'identifiquen amb homes, totes les estudiants s'identifiquen amb dones, ells amb homes que «han canviat» alguna cosa del passat, i elles amb «dones que han estat elles mateixes, i lliures». L'experiència permet el treball, després, a l'aula, en grup, d'anàlisi del pes dels relats acadèmics sobre el passat, en els quals sembla que «fer història» tingui sexe masculí i signifiqui «fer grans coses»: aquestes evidències s'aborden com a expressions de violència que invisibilitza i buida de significat bona part de la història de les dones.

- Aprenentatge i servei: l'alumnat de les matèries del projecte prepara una sessió en un institut de secundària i/o batxillerat. Aquesta experiència permet a l'alumnat universitari: a) la pràctica de l'elaboració de continguts per al seu aprenentatge; b) la interacció amb altre alumnat, i c) la identificació, en un espai d'intercanvi i de treball de temàtiques abordades amb perspectiva de gènere, de les seves capacitats docents i de les competències en la societat per a l'abordatge de les diverses formes de violència masclista. Una presa de consciència, en primera persona, de les resistències socials que hi ha en altres espais educatius davant l'evidència de les violències masclistes permet ampliar la consciència de com de normalitzades estan.

- Hackatons: aquesta activitat s'està dissenyant, encara, en funció dels resultats de les altres, i se'n desenvoluparan dues, connectant els cinc centres universitaris. Es proposarà: *a)* la resolució intercultural, interseccional i amb perspectiva de gènere del repte de la incorporació de l'abordatge de les violències masclistes en l'àmbit universitari social i humanista, i *b)* la identificació de cultura de la no cultura, del currículum de gènere ocult i violència institucional en ciències experimentals en l'àmbit dels estudis de física. Aquesta acció es desenvoluparà al final del projecte i estarà basada en la creació d'un espai de treball al qual totes les alumnes i tots els alumnes podran entrar, al llarg de deu dies, a proposar solucions a reptes i a dificultats. L'anàlisi posterior de les aportacions pretén posar en evidència l'existència de diferents formes de saber per a abordar les mateixes realitats i la possibilitat de transportar aquesta evidència a àmbits universitaris, laborals, socials, etc.

4. Discussió i abordatge de processos d'aprenentatge

El projecte pretén innovar en la transformació dels processos d'aprenentatge universitari per aconseguir, així, el desenvolupament de competències i capacitats que incideixin en la sensibilització, en l'habilitat per a la detecció i en l'empoderament davant les violències masclistes. El desenvolupament d'aquest projecte és possible gràcies al finançament de l'ajut INDOVIG, de l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris de Recerca (AGAUR, de la Generalitat de Catalunya).

Aquest és un procés d'aprenentatge que posa en el centre el subjecte que aprèn, que facilita el seu protagonisme crític en el treball amb els conceptes i les teories, i que facilita la capacitat crítica envers dinàmiques institucionals, relacionals i conceptuals que fomenten la passivitat. L'objectiu és garantir l'empoderament en les competències de participació i resolució en àmbits de relació digital i presencial, fomentar la reflexió multidisciplinària envers les violències masclistes fent servir eines feministes com la transversalitat i la interseccionalitat, dins matèries d'estudi tan diverses com la història, la literatura, la sociologia o la física, i incidir en el desenvolupament de competències de cocreació, d'aprenentatge i de socialització digital, per a la detecció i capacitat d'abordatge de les violències masclistes.

Quan, per exemple, en història s'estudien els contextos per a acabar interpretant les fonts, els textos, escrits per homes i dones en algun moment del passat, i no es fan servir enfocaments feministes, la història es converteix en una àrea de coneixement amb la qual reproduïm la realitat patriarcal de cada època per a explicar subjectes objecte. Quan, en canvi, analitzem el passat posant en el centre les fonts, les veus singulars, se'ns eixampla la història a subjectes actius. Aquest mateix mètode per analitzar el passat (posant en el centre el subjecte) es trasllada en aquest projecte a la pràctica docent: l'alumnat estudia història, sociologia, literatura i física en primera persona, segons Montenegro (2018, p. 29, com se cita a Montenegro, 2015, p. 43), pot «abordar esdeveniments històrics i socials lligats a vivències personals, fet que va donant sentit al relat i que permet també la participació a qui tingui accés a aquests relats; i la reflexió conjunta desprèn reflexions que construeixen coneixement».

En el cas d'aquest projecte, a més, connectant alumnat de diverses realitats culturals, polítiques i socials, afavorim la transferència dels resultats del procés de treball a diversos centres universitaris i als contextos respectius. Els resultats del projecte, tal com he plantejat en les primeres pàgines, es difondran entre professorat i alumnat del grau en estudis socioculturals de gènere de la UAB, que és el primer grau especialitzat del sistema universitari català i que s'estructura posant èmfasi, a més, en la transferència professionalitzada dels coneixements desenvolupats per part de l'alumnat. Els resultats de les activitats del projecte es difondran en la publicació de la *Guia d'eines docents per a l'abordatge de les violències masclistes des de l'àmbit universitari*, que pretén ser un dossier accessible en repositoris oberts.

Així, doncs, la transferència dels resultats del projecte són multisectorials: dins els processos d'aprenentatge en la millora de la qualitat docent, entre universitats situades en contextos diversos, entre universitats i comunitat, i dins la Universitat Autònoma de Barcelona.

Aquest projecte s'enfoca en la multidisciplinarietat, la transculturalitat, l'aprenentatge i servei, la sensibilització i l'empoderament davant les violències masclistes, i tot això des de la innovació i la millora de la qualitat docent per a transformar els processos d'aprenentatge sobre patriarcat, desigualtat, violències en processos en els quals l'alumnat és subjecte actiu. En aquest sentit l'impacte del projecte és la transformació mateixa de l'espai del coneixement, de la matèria del coneixement i de la relació entre la vida pròpia i els continguts en el procés de coneixement. Tot això en el marc de retroalimentacions que s'estableixen entre diferents comunitats educatives (universitats, secundària) i entre la universitat i la comunitat de coneixement (social, acadèmica i cultural).

5. Algunes conclusions: per què allò que estudiem i com estudiem és patriarcal o feminista

En aquest projecte, les experiències d'innovació feminista per a la sensibilització per a l'abordatge de les violències masclistes des de l'àmbit universitari que han d'aconseguir millores en la qualitat docent i que es desenvolupen des d'àrees de coneixement diverses, tenen un plantejament multidisciplinari, d'àmbits diversos com les humanitats i les ciències. Aquest mateix enfocament respon a l'objectiu d'aconseguir sensibilitzar l'alumnat quant a la multifactorialitat i la multicausalitat de les violències masclistes, que s'expressen en diferents àmbits de la vida, de les institucions i del mateix coneixement universitari.

La col·laboració amb les universitats llatinoamericanes aporta una dimensió internacional al projecte i ajuda a la visibilització de les violències masclistes des d'un abordatge intercultural, com a fet global: en la diversitat en què ens movem, geogràficament i culturalment, el denominador comú és l'existència de violències masclistes que identifiquem en els contextos, però també en què passa a les aules i en què es treballa a les aules, siguin aquestes virtuals o presencials.

Els objectius en l'àmbit de l'estudi de la història i de la sociologia en aules virtuals se centren en: *a)* la identificació de formes de violències contra les dones en el passat i en el present, *b)* la pràctica de la revictimització de les dones en l'àmbit acadèmic quan les eines d'anàlisi només enfoquen «dones excepcionals» (Martínez i Àlvarez, 2021, p. 13). En aquest sentit, ens fem ressò del fet que aquest sigui un mètode que «cerqui la representació no essencialista, pròfuga no només de camps que ignoren les dones, sinó també de significats (inclús feministes) que les empobreixen quan les situen dins fórmules estrictes, tant de senyalament de les particularitats de l'opressió com de mecanismes i formes d'alliberament» (Belausteguigoitia i Mingo, 1999, p. 19).

Els objectius en l'àmbit de l'estudi de la literatura se centren en: *a)* la identificació i l'anàlisi de narratives entorn de violències, i *b)* el treball amb textos literaris per a la reconceptualització d'estereotips i mandats de gènere, i la identificació de les violències que aquests suposen. Els objectius en l'àmbit dels estudis en física se centren en: *a)* l'anàlisi de la «cultura de la no cultura» en coneixements científics i *b)* l'abordatge de pràctiques feministes en docència i en recerca per a l'empoderament davant estereotips i mandats de gènere que invisibilitzen i victimitzen les dones en contextos universitaris.

Totes tres àrees de coneixement comparteixen un altre objectiu: *c)* l'apropament a l'aula presencial i digital com a espai d'autoafirmació sense discriminacions i l'anàlisi per a la detecció de formes de violència en altres àmbits digitals en els quals el nostre alumnat és agent actiu.

En el marc de les matèries sota responsabilitat de les docents participants, en aquest projecte es desenvolupen: *a)* sessions grupals en línia, *b)* subgrupals en línia o presencials per a la discussió singularitzada, i *c)* sessions tutorialis per a l'assoliment dels objectius del projecte. Aquesta activitat es du a terme acompanyada d'estratègies com la classe invertida o l'ús d'espai creatiu compartit com el Padlet. El grup de Perú, per exemple, tant en assignatures de literatura com en assignatures d'història, ha creat un Padlet amb aquells aprenentatges que, per l'enfocament conceptual i docent de la professora, han contribuït a l'empoderament de les alumnes, i han estat elles les que han desenvolupat el material en aquest format. Amb accions com aquestes aconseguim millores en la participació en entorns digitals, coneixement i aplicació de diverses eines, aplicació de la perspectiva de gènere, la transversalitat i la interseccionalitat en els continguts amb què treballem les accions... I desenvolupant la docència activa i la classe invertida promovem l'empoderament de l'alumnat en el procés creatiu.

Amb l'acció tutorial entre docents participants i entre docents i alumnat participant aconseguim atendre la singularitat des de la docència. Amb l'experiència de l'APS «Compartir idees» també contribuïm a l'empoderament de l'alumnat universitari en la seva capacitat de cocreació del coneixement, perquè allò amb què treballa aprenent, després ho converteix en continguts per a l'aprenentatge d'altres col·lectius. I amb les hackatons «cultura de la no cultura, currículum de gènere ocult i violència institucional en ciències experimentals (física)» i «resolució intercultural, interseccional i amb perspectiva de gènere del repte identificació de violències masclistes en continguts, docència i estructura institucional a la universitat» aconseguim l'enfortiment de la xarxa universitària i el desenvolupament d'una docència activa que facilita que les alumnes,

sobretot, detectin i puguin identificar de quina manera se senten més creatives, quins són els espais i les pràctiques que els permeten millor aquesta creativitat, i quina és la fortalesa per a comunicar, compartir i crear coneixement.

La pràctica docent que posa en el centre les persones que aprenen, que posa cura en l'anàlisi en primera persona de les eines conceptuals i teòriques amb què es treballa, que facilita l'exploració d'espais diversos per a l'aprenentatge, i que no revictimitza situant el coneixement en un lloc inabastable, és una pràctica docent que convida l'alumna, especialment, a humanitzar el coneixement, l'espai de la universitat i els continguts amb què es treballa. I si tots aquests àmbits i aspectes són humans, llavors són útils per a abordar problemàtiques reals i tangibles, com les violències masclistes, també, en primera persona.

6. Notes

¹ L'ODS 5 de Nacions Unides, de l'Agenda 2030 es planteja aconseguir la igualtat de gènere i apoderar totes les dones i nenes. Aquesta cita pertany al text del projecte INDOVIG de la Generalitat de Catalunya que va obtenir finançament l'any 2021, i que és la base d'aquest article.

Bibliografia

- Belausteguigoitia, M., i Mingo, A. (ed.) (1999). *Géneros prófugos: feminismo y educación*. Paidós.
- Colás, P., i Jiménez, R. (2006). Tipos de conciencia de género del profesorado en los contextos escolares. *Revista de Educación*, 340. 415-444.
- Donoso-Vázquez, T., Montané, A., i Pessoa, M.E. (2014). Género y calidad en educación superior. *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 17(3), 157-171.
- Donoso-Vázquez, T., i Velasco, A. (2013). ¿Por qué una propuesta de formación en perspectiva de género en el ámbito universitario?. *Profesorado: Revista de Currículum y Formación del Profesorado*, 17 (1), 71-88. <https://doi.org/10.6018/reifop.17.3.204121>
- Espanya (2004). Ley 1/2004, de 1 de abril, Integral para la Prevención de la Violencia Contra las Mujeres y la Protección a sus Víctimas. (BOE, núm.101, 26 abril 2004). <https://www.boe.es/buscar/pdf/2004/BOE-A-2004-7685-consolidado.pdf>
- Espanya (2008). Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 5123, 2 maig 2008). https://dibaaps.diba.cat/vnis/temp/CIDO_dogc_2008_05_20080502_08115106.pdf

Espanya (2015). Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes. (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 6919, 23 juliol 2015). http://www.surt.org/equinova/pdf/Llei-17_2015.pdf

Espanya (2020). Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 8303, 24 desembre 2020). <https://portaldogc.gencat.cat/utisEADOP/PDF/8303/1828756.pdf>

Espanya (2021). RESOLUCIÓN REU/2740/2021, de 6 de septiembre, por la que se abre la convocatoria de ayudas para proyectos de innovación para la mejora de la calidad docente en materia de violencia de género 2021 (INDOVIG 2021) (ref. BDNS 582762). <https://portaldogc.gencat.cat/utisEADOP/PDF/8500/1870103.pdf>

Gargallo, F. (2008). *Las ideas feministas latinoamericanas*. (2na ed.). Universidad de la Ciudad de México.

Hooks, B. (2003). *Teaching Community: A pedagogy of hope*. Routledge.

Martínez i Àlvarez, P. (coord.) (2021). *Saber la singularitat: innovació docent des dels feminismes*. Octaedro. *En premsa*.

Mena, M., Sáez, A., Leal, A., i Pujal, M. (2019). Aportaciones de las pedagogías de género a la calidad de la docencia universitaria. *Revista Educar*, 55(2), 579-596. <https://doi.org/10.5565/rev/educar.999>

Montenegro, C. (2018). Propuesta de didáctica feminista para la enseñanza escolar de las artes visuales: pensar el espacio escolar de otra manera. *Estudios Pedagógicos* 44(3), 289-302. <https://doi.org/10.4067/S0718-07052018000300289>

Ochoa, L.M. (2008). *El sueño y la práctica de sí. Pedagogía feminista: una propuesta*. El Colegio de México, Centro de Estudios Sociológicos, Programa Interdisciplinario de Estudios de la Mujer.

Rebollo, M.A. (2013). La innovación educativa con perspectiva de género: retos y desafíos para el profesorado. *Profesorado: revista de currículum y formación del profesorado*, 17 (3), 3-8.

Rodríguez, M.J., i Gil, D. (2021). *a perspectiva de gènere en docència a les universitats de la Xarxa Vives: situació actual i reptes futurs. Informe 2021*. Xarxa Vives d'Universitats.

Villarroel, Y. (2019). Feminismos descoloniales latinoamericanos: geopolítica, resistencia y relaciones internacionales. *Relaciones Internacionales*, 39, 103-119. <https://doi.org/10.15366/relacionesinternacionales2018.39.006>